

Mirko Četković: „VEZE U NOB 1941—1942“

Izdanje VIZ-a, Beograd, 1976. godine

Obeležavajući proslavu 35-godišnjice ustanka naroda Jugoslavije, Vojnoizdavački zavod je objavio monografiju Mirka Četkovića »Veze u NOB 1941—1942«. Koliko je poznato, ovo je prva veća studija o razvoju službe veze u narodnooslobodilačkom ratu, a aktuelnost joj je utoliko značajnija što koincidira s ustanovljavanjem Dana veze JNA — 26. septembrom. Ovaj dan je nedavno određen naredbom Vrhovnog komandanta oružanih snaga SFRJ druga Tita za Dan roda veze JNA, kao uspomena na Savetovanje u Stolicama 1941. godine, »na kome su, pored ostalog, udareni čvrsti temelji vojne organizacije i komandovanja, a time i osnovi za organizaciju veza u NOR-u«.

Polazeći od stava da je veza jedan od osnovnih i nerazdvojnih elemenata rukovođenja i komandovanja, autor monografije »Veze u NOB« pokušao je da to i dokaže objašnjavajući razvoj i istoriju veze kroz načine i sredstva kojima se komandovanje i rukovođenje realizovalo. Bilo bi uobičajeno očekivati da se ova materija, kao istorijski prikaz, izlaže hronološki. Pisac je, međutim, izabrao drukčiju kompoziciju. Opredelio se unapred za određene teme, koje je, zatim, dovoljno vešto obradio, tako da čitalac stiče upečatljiv, pa i hronološki ja-

san redosled zbivanja i razvoja veze. Posebno treba istaći da gotovo nema ponavljanja ili je ono skoro neprimetno.

Izvori iz oblasti razvoja veza, kojima se autor služio, očito su vrlo oskudni. To su, prvenstveno, fragmentarna sećanja pojedinaca i pojedine parcijalno obrađene šire teme. S druge strane, sve što govori o rukovođenju i komandovanju u NOR-u sadrži i elemente veza, a to je gotovo cela istoriografija o NOB. Otuda već samo letimičan pogled na priloženu bibliografiju govori o izuzetnom naporu i višegodišnjem trudu, koji je morao biti uložen u izradi ovog značajnog dela. Može se reći da je to, zaista, prva celovitija studija o nastanku i razvoju veza u narodnooslobodilačkom ratu, odnosno prvi istorijski prikaz našeg iskustva i ratne prakse iz ove delatnosti.

Problem organizovanja i uspostavljanja veza u redovnim armijama i u normalnim uslovima rešava se kadrovski i materijalno još u mirno doba, pa se onda to koristi i razvija u ratu. U našem narodnooslobodilačkom ratu, međutim, išlo se potpuno drukčije. Od dotadašnje države i njene vojske nije ostalo ništa što bi se moglo koristiti u stvaranju i izgradnji nove revolucionarne vojne organizacije i njenog sistema veza. Moralo se počinjati ispočetka, a jedino što je moglo po-

služiti kao okosnica i temelj bio je sistem ilegalnih veza Komunističke partije Jugoslavije iz predratnog perioda, ali su i za njegovo funkcionisanje novi (ratni) uslovi zahtevali nova sredstva i forme. Partija je, naime, u toku dugogodišnje ilegalne borbe vaspitavala svoje kadrove da se snalaze u svim situacijama, i da se samoinicijativno i sa minimalno raspoloživim sredstvima i mogućnostima organizuju i obezbede neophodne veze, primenjujući one postupke i taktiku koji su odgovarali konkretnim uslovima. Zahvaljujući takvoj orijentaciji, Partija je uspostavila solidan i neprekidan sistem veza na svim nivoima rukovođenja, koji je u pripremnom periodu ustanka 1941. godine dopunjen, učvršćen i prilagođen uslovima okupacije i pokretanja i razvoja oslobodilačke borbe. Taj sistem je funkcionisao stalno i bez većih zastoja. U izveštaju komandanta Glavnog štaba narodnooslobodilačkih partizanskih odreda i generalnog sekretara CK KPJ druga Tita Kominterni, početkom juna 1941. godine, između ostalog se kaže: »Partija je kroz čitavo vreme kratkog ali haotičnog rata sačuvala kontinuitet u svom radu i međusobne veze. Svi partijski forumi, od CK do najnižih partijskih foruma, ostali su uglavnom čitavi i vrše svoje funkcije«. Sličnu ocenu drug Tito daje i kasnije: »Bez obzira na to što je Jugoslavija podeljena među imperijalistima i što su stvorene nove granice, KPJ je ostala jedinstvena, a CKJ rukovodio je nesmetano svim oblastima okupirane zemlje i imao redovne veze sa tim oblastima«.

Tako je sistem partijskih veza poslužio kao osnova za nastanak i razvoj veze kao roda NOV. Osnovni elementi roda veze postojali su, znači, od prvog dana oružanog us-

tanka i razvijali su se uporedo s razvojem oružanih snaga.

S obzirom na to da su se oružani ustanak i oslobodilačka borba izvodili u najtežim uslovima, jedna od bitnih pretpostavki za obezbeđenje uspeha bilo je usvajanje jedinstvene koncepcije dizanja oružanog ustanka i razvoja NOR-a. Da bi se to postiglo, trebalo je neprekidno, uporno i što masovnije objašnjavati ciljeve, karakter, zadatke i način vođenja oslobodilačke borbe, a najpogodnije forme za to bili su lični kontakti, direktive, naređenja, uputstva, leci, zborovi, sastanci i sl. Koliko je bilo jedinstvo misli, najbolje pokazuje i primer odvojenih sastanaka CK KPJ i CK KP Slovenije održanih istog dana (22. juna 1941. god.) u Beogradu i Ljubljani, na kojima su donete gotovo istovetne odluke (poziv na oružanu borbu protiv okupatora), ne samo u generalnim linijama, nego i u pojedinostima.

Idejno jedinstvo, visoka moralna i politička svest, revolucionarna odanost i bezgranično poverenje u ideje oslobodilačke borbe i revolucije — predstavljali su istovremeno i osnovne elemente na kojima se gradio sistem veza. Njegova bitna obeležja su bila: nemogućnost ometanja od strane neprijatelja, nezavisnost funkcionisanja od međusobne udaljenosti štabova, kao i vremenskih, atmosferskih i drugih uslova. Upravo je to i omogućilo da osnovna odlika rukovođenja bude, istovremeno, stroga centralizacija izražena u jedinstvu ideja i ciljeva, ali i najveća decentralizacija koja je — na temelju ostvarenog jedinstva i punog poverenja — davala svima maksimalne mogućnosti za ispoljavanje inicijative i stvaralaštva.

Za vojsku koja je počela bez materijalne osnove i koja se stvarala

kroz borbu, razumljivo je što je najznačajniju ulogu imala kurirska veza. Od prvog dana ustanka postojao je dobro organizovan sistem kurirskih veza, i to su bili prvi i značajniji kadrovi veze u 1941. i 1942. godini.

Kuriri su neumorno krstarili i pod najtežim okolnostima, po poznatim i nepoznatim terenima. Za njih nisu postojale teškoće ni prepreke. Ginuli su izvršavajući zadatke, a za mnoge nije ostalo svedoka koji bi pričali o njihovim podvizima. Koliko su kuriri bili visoko cenjeni, vidi se iz jedne ratne naredbe u kojoj se kaže da za kurire treba birati »ljude smeje, promućurne, koji će umeti da se probiju i kroz neprijateljske redove i koji će biti kadri i da umru a da ne izdaju«.

Kuriri nisu bili samo prenosioci pismenih i usmenih saopštenja, kao što je to slučaj u klasičnim armijama. Oni su, redovno, bili šire informisani i upoznati sa konkretnom vojno-političkom situacijom, pa su bili u stanju da daju i šira dopunska obaveštenja. Oni su uvek bili prvi vesnici novih pobeda, akcija, uspeha i širenja NOP-a. Ne mali broj kurira izrastao je u toku rata u sposobne komandire, komandante i političke rukovodioce.

Što se tiče radio-veza, njihov značaj je uočen već u prvim danima ustanka. Znalo se da je to najbrži i najpouzdaniji put za sigurno i efikasno komandovanje, pogotovo za komuniciranje između rukovodećih organa NOR-a i rukovodstava pojedinih regija (područja), ali je trebalo da prođe duže vreme dok ovaj sistem veza nije konačno realizovan. Radiostanice su zarobljavane od neprijatelja, a kadar koji je njima rukovao morao se obučavati na kursovima i individualnim pripremama. Zato su radio-ve-

ze u početnom periodu manje primenjivane, mada je Vrhovni štab stalno insistirao na njihovom uspostavljanju. Ovde treba pomenuti i jedan posebno originalan i efikasan način radio-veze. Sa svega dve radiostanice i jednom radiodifuznom stanicom »Slobodnom Jugoslavijom«, Vrhovni štab je uspeo da obezbedi, na primer, jednostrane radiotelefonske veze istovremeno sa više učesnika, tj. sa onim jedinicama i štabovima sa kojima se, iz objektivnih razloga, nije mogla da uspostavi nikakva veza.

Problem organizovanja i način primene, uspostavljanja i održavanja pojedinih vrsta veza u NOR-u rešavao se bez ikakvih ustaljenih i krutih principa i šablona. Još na samom početku oružanog ustanka postavljeno je pravilo da »veza mora uvek postojati između svih političkih i vojnih rukovodstava i da se uspostavlja na najbrži i najefikasniji mogući način«. I u odlukama i zaključcima sa Savetovanja u Stolicama, značajno mesto je dato ulozi i načinu organizovanja, uspostavljanja i održavanja veze na svim stepenima komandovanja i rukovođenja.

Potrebu za brzom, sigurnom, tehnički što bolje opremljenom i organizovanom vezom, uočavale su sve starešine. Izuzetak su bili retki pojedinci, koji su usled nedovoljnog iskustva i nepoznavanja problema-tike veza, svu pažnju poklanjali samo naoružanju i snabdevanju, što se negativno odražavalo na planiranje i izvođenje borbenih dejstava. U izvesnim slučajevima se trebalo boriti i za pravilnije shvatanje uloge i značaja veze i njenog kadrovskog i materijalnog obezbeđenja. Tako na primer u jednoj direktivi štabovima jedinica Operativni štab za Bosansku krajinu piše: »Koliko je važna služba veze,

nije potrebno naglašavati. Dovoljno je da se osvrnemo da one akcije u kojima nismo imali uspeha, pa ćemo videti da 95⁰% od njih nije uspelo zbog slabe veze, zbog nepovezanosti».

Izneo sam, u skraćenom obliku, nekoliko misli iz ove interesantne monografije. Materija je, naročito za veziste, toliko zanimljiva i privlačna da se može pročitati u jednom dahu. Od interesa je i korisna i za ceo starešinski sastav, ali i za širu čitalačku publiku. Pisac nas uspešno vodi kroz ratna vremena i jednostavnim opisima i lakim stilom uvodi u materiju, koja nam oživljava zbivanja i događaje iz ovog najslavnijeg perioda naše novije istorije, pri čemu nam pomaže da nam ti događaji postanu shvatljivi, razumljivi i bliski. Pred nama je, dakle, prvi istorijski pregled, koji nam omogućava praćenje razvitka i specifičnosti roda veze. Treba se nadati da se na nastavak ovog rada, tj. obradu kasnijeg

perioda NOR-a, neće čekati tako dugo.

Ovom monografijom je delom ispunjena praznina koja se osećala u našoj literaturi o NOR-u. Posebna vrednost monografije je u tome što je obiljem primera i činjenica ukazala na značaj veza za uspeh NOB i revolucije. Veza je, kao rod, često bila na periferiji popularnosti i uvek je morala nanovo da se dokazuje. Ovako dokumentovano izlaganje doprineće afirmaciji veze i njenoj višoj oceni.

Ovaj pionirski poduhvat može odlično da posluži i za docniji rad koji bi se zasnivao na hronološkoj rekonstrukciji zbivanja iz ove oblasti. Iako su rezultati izučavanja naše najnovije istorije i do sada vidni, izgleda da još nije napisano potpuno naučno, objektivno i verifikovano istorijsko delo. Zato ovaj rad može biti dragocen doprinos za takav sveobuhvatni napor koji predstoji.

General-major

Miša DANON, dipl. inž.